

Голові спеціалізованої вченої ради
з присудження наукового ступеня доктора наук Д 26.236.01
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
доктору політичних наук, професору, член-кореспонденту НАПрН України,
Кресиній Ірині Олексіївни

ВІДГУК

офіційного опонента - доктора політичних наук, провідного наукового співробітника Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України Явір Віри Анатоліївни на дисертацію Степаненко Оксани Володимирівни «Протидія сепаратизму як складова державної етнонаціональної політики України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки).

На актуальність дисертаційного дослідження вказує хоча б той факт, що російсько-українська війна почалася не з повномасштабного вторгнення 2022 р., а саме з проявів проросійського сепаратизму в Україні, яким ні державна етнонаціональна політика, ні система національної безпеки не дали дієвої відсічі. Сепаратистські настрої, підживлювані державою-агресором, стали підґрунтям для зовнішнього воєнного вторгнення РФ в Україну, – спочатку анексії Криму та окупації окремих частин Донецької та Луганської областей, а згодом і 20% (на даний момент) території України. Слід погодитися з дисертанткою у тому, що сепаратизм є конструйованим феноменом, що несе безпосередню загрозу національній безпеці й територіальній цілісності держави. Причому будь-якої, без винятку, якщо вона має поліетнічний склад (а нині це абсолютна більшість держав світу), а тим більше певну частку національних/етнічних меншин у ньому, які спираються на підтримку етнічних батьківщин, що проводять агресивну зовнішню етнонаціональну політику.

Україна в цьому контексті опинилася між кількома вогнями – якщо РФ претендує та воює за українські території, то імперські амбіції Угорщини стримує, вочевидь, лише тиск і контроль Брюсселя. Хоча на початку повномасштабного вторгнення угорські націоналістичні партії відкрито говорили про приєднання до Угорщини регіону локалізації угорської меншини в Україні – Закарпаття. Ці етнотериторіальні претензії та деструктивні тенденції вказують на нагальну необхідність комплексного, міждисциплінарного вивчення феномена сепаратизму в Україні та пошуку ефективних законодавчих шляхів протидії, що і було здійснено Оксаною

Степаненко у представленій до захисту роботі. Дисертантка запропонувала новаторський підхід, суть якого полягає в тому, що «вироблення ефективної системи протидії сепаратизму має відбуватися одночасно із формуванням нової державної етнонаціональної політики як частини політики національної безпеки, оскільки саме національна безпека в сучасних умовах є об'єктом деструктивного впливу» (с. 2 автореферату). Чи вся етнонаціональна політика має бути інтегрована у політику національної безпеки, чи лише та частина, що стосується протидії сепаратизму, – це слід з'ясувати в ході публічного захисту цієї актуальної дисертації, яка викликає стільки уваги та запитань.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, є повною мірою обґрунтованими, структурованими та достовірними. Сприяли цьому чіткі визначення: метою дослідження є «визначення та обґрунтування ефективних механізмів протидії сепаратизму та його деструктивним наслідкам як складової державної етнонаціональної політики України в контексті забезпечення національної безпеки держави»; об'єктом – «державна етнонаціональна політика України»; предметом – «протидія сепаратизму як складова державної етнонаціональної України». Послідовна реалізація визначеної мети в ході дослідження дала змогу логічно структурувати роботу та сформулювати чіткі наукові положення та висновки.

Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій в дисертаційній роботі забезпечується теоретичною основою, проведенням аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, міжнародно-правових договорів. Список джерел дисертації налічує 448 позицій, з яких 211 іноземних, що вказує на володіння дисертанткою мовами ЄС та високий рівень залучення зарубіжного доробку до проведення дослідження. Вивчення фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних авторів дало авторці змогу забезпечити всебічність та повноту аналізу предмета дослідження, а також отримати достовірні результати та сформулювати науково обґрунтовані рекомендації.

Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів обумовлена достатньою апробацією у фахових наукових виданнях України та інших держав, оприлюдненням отриманих положень та висновків на науково-практичних конференціях тощо. Зокрема, підсумком дисертаційного дослідження стали 9 публікацій: 4 статті у наукових фахових виданнях України з політичних наук, 1 стаття у зарубіжному науковому фаховому виданні, 4 тези виступів на наукових конференціях.

Методологічна база вказує на ґрунтовний науковий теоретико-методологічний рівень дисертаційного дослідження і в основному побудована навколо комплексного та міждисциплінарного підходів. Зокрема, застосована сукупність принципів наукового пізнання (історизм, об'єктивність, системність, міждисциплінарність) сприяла проведенню комплексного аналізу явища сепаратизму. Слід відзначити, що застосування

міждисциплінарного підходу дало змогу використати синергію наукових здобутків політології, етнополітології, соціології, історії, конфліктології, правознавства, геополітики і навіть державного управління та міжнародних відносин. У ході дослідження використовувалися також системний, історичний, компаративний (аналіз документів, законодавчих актів, політичних програм, матеріалів ЗМІ), структурно-функціональний, інструментальний підходи. Для отримання нових результатів дисертанткою застосовувалися діалектичний і синергетичний методи, порівняльний аналіз, аналогія і протиставлення, сходження від абстрактного до конкретного. Методологічна база напрацьовувалася з урахуванням мети і особливостей об'єкта та предмета дослідження і повною мірою забезпечила виконання поставлених дисертанткою завдань.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційне дослідження може бути використане під час напрацювання комплексу заходів з протидії сепаратизму в межах як етнонаціональної політики, так і національної безпеки України; для глибшого розуміння сутності феномена сепаратизму, прояви якого призводять до дестабілізації ситуації, нівелювання засадничих принципів національної безпеки та навіть дезінтеграції держави.

Крім того, наукові напрацювання дисертації можуть бути використані у навчальному процесі, формуванні освітніх програм, викладанні дисциплін «Етнополітологія», «Основи національної безпеки», «Конфліктологія» та інших соціогуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти України.

Зауваження до дисертаційної роботи, рекомендації та дискусійні положення, які потребують уточнення чи роз'яснення.

1. Безпекова складова дисертації суттєво поступається етнополітичній та політологічній. Так, у першому теоретико-методологічному розділі є підрозділ «1.3. Етнополітичні інструменти протидії сепаратизму», але немає безпекових інструментів. Щоправда, у вступі й авторефераті зроблено припущення про те, що *«вироблення ефективної системи протидії сепаратизму має відбуватися одночасно із формуванням нової державної етнонаціональної політики як частини політики національної безпеки, оскільки саме національна безпека в сучасних умовах є об'єктом деструктивного впливу»* (с. 4). Це положення слід було б розвинути і поглибити у дослідженні – виокремити у новизну і концептуалізувати у висновках. Натомість у загальних висновках до дисертаційного дослідження такі поняття, як «безпека», «національна безпека» не згадуються жодного разу. Це може викликати певні питання до відповідності дисертаційного дослідження паспорту спеціальності 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки).

2. Висновки до Розділу 1 складно назвати висновками, позаяк вони не відображають ні зміст, ні результати дослідження, проведеного у розділі «1. Теоретико-методологічні засади дослідження сепаратизму». У авторефераті Оксана Степаненко наголошує на тому, що *«застосування*

міждисциплінарного підходу дало змогу використати синергію наукових здобутків політології, етнополітології, соціології, історії, конфліктології, правознавства, геополітики, державного управління та міжнародних відносин». (с. 4 автореферату). Натомість у висновках щодо мультидисциплінарності досліджуваного феномена лише одна фраза «сепаратизм сьогодні перебуває у фокусі дослідження науково-експертного товариства та є об'єктом вивчення безпекових, юридичних, політичних дисциплін». І що з цього випливає? В чому полягають особливості безпекового, юридичного аспекта, державного управління у вивченні сепаратизму, які грані явища відображають? Навіть запропоноване авторське визначення сепаратизму (с. 18 дисертації), на жаль, не знайшло відображення у висновках до цього розділу.

3. На мою думку, недоліком можна вважати те, що у дисертаційному дослідженні відсутнє вивчення впливу повномасштабного етапу російсько-української війни (який почався 1,5 року тому) на феномен сепаратизму, його прояви в сучасній Україні та особливості протидії в межах етнонаціональної політики та політики національної безпеки. Зміни до законодавства, у тому числі безпекового та етнонаціонального (нова редакція Закону України «Про національні меншини (спільноти) України»), правовий режим воєнного стану та його обмеження – чи позначилося це якимось чином на сепаратистських проявах в Україні та політиці протидії сепаратизму? Якщо дисертація не охоплює цей, поза сумнівами, найбільш насичений викликами національній безпеці та територіальній цілісності України період, то слід було б вказати хронологію у назві дисертації і такого зауваження не виникло б.

4. Виникають запитання щодо того, чому досліджується вплив розширення ЄС на етнонаціональну політику держав-кандидатів, зокрема Чехії, Угорщини, Польщі, а не України, хоча саме Україна є територією дослідження протидії сепаратизму в межах етнонаціональної політики. Це при тому, що більше року тому, в червні 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС і одночасно низку вимог від Єврокомісії, серед яких – завершення реформи законодавства про національні меншини. Після прийняття Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» комплексне удосконалення законодавства ще триває, але дисертація не дає відповіді, яким чином ці процеси (євроінтеграція України та наближення до європейських стандартів у сфері захисту національних меншин) позначаються на відцентрових тенденціях серед національних меншин України. Цей закон лише побіжно, у межах кількох речень, згадується у підрозділі «3.1. Детермінанти активізації сепаратизму в Україні й пріоритети державної етнонаціональної політики» щодо угорської та румунської національних меншин. Натомість історичному аспекту приділено набагато більше уваги, ніж аналізу сучасних викликів із середовища згадуваних національних меншин.

5. Почасти несподіванкою стало те, що загальні висновки і новизна дисертації містять положення, які не аналізуються, не обґрунтовуються і

взагалі навіть не згадуються в основному тексті дисертації. На це можна було б не звернути увагу, якби вони не стосувалися надміру контроверсійного пункту новизни: *«пропозиції щодо мінімізації загрози національній безпеці, пов'язаної з територіальними вимогами сепаратистів, зокрема щодо відмови від фіксації етнічної належності, рідної мови та релігійних переконань респондентів у документах перепису населення»* (с.11 дисертації) та такого ж висновку *«10. Оскільки саме територіальні претензії сепаратистів є основною загрозою національній безпеці держави, то при проведенні наступних переписів населення України доцільно відмовитися від фіксації етнічної належності, рідної мови та релігійних переконань респондентів. Враховуючи радикальний характер цього положення (яким чином тоді визначатиметься етнічний склад населення України чи цього робити не потрібно і тоді чому), хотілося б почути принаймні усне обгрунтування від дисертантки.*

Незважаючи на дискусійний характер окремих положень, дисертаційна робота Оксани Степаненко має комплексний та змістовний характер, її положення вирізняються новизною та практичним потенціалом, авторськими пропозиціями щодо запобігання та протидії сепаратизму, зокрема шляхом удосконалення українського законодавства. Вищезгадані міркування мають рекомендаційний характер і не впливають на схвальну оцінку дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Зауваження покликані спонукати дослідницю до більш чіткої аргументації своєї точки зору, поглиблення наукового вивчення обраної нею проблематики, позаяк незадовільна протидія проявам сепаратизму в Україні – це не єдина проблемна сфера української етнонаціональної політики.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України. Отже, дисертаційна робота здобувачки Оксани Володимирівни Степаненко «Протидія сепаратизму як складова державної етнонаціональної політики України» відповідає п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 21.01.01. «Основи національної безпеки держави (політичні науки)».

Офіційний опонент –
 докторка політичних наук,
 провідна наукова співробітниця
 Інституту держави і права
 імені В.М. Корецького НАН України

Підпис

Явір В. А.

ПОСВІДЧУЮ

Бюро секретар Інституту

держави і права

13. Мейснер 2023

В.А. Явір